

Danijel Grafenauer

Projekt Mirovna regija Alpe-Jadran (MRAJ) – model, kako preseči zgodovinske travme ter ideološke in politične razlike?¹

Izveleček

V prispevku so predstavljeni zasnova, izvedba in rezultati čezmejnega dialoškega projekta *Building the Peace Region Alps-Adriatic (PRAA) – Envisioning the Future by Dealing with the Past. Promoting Open and Inclusive Dialogue and Public Discourse within Austria and Slovenia and between the Countries*, ki so ga skupaj izvajale raziskovalne institucije iz Avstrije in Slovenije. Projekt je poskušal z uporabo različnih modelov raziskovati in obdelovati različne zgodovinske travme, predvsem v odnosih Slovenija–Avstrija, ter z različno transformacijo konfliktov poiskati skupen model vizije, ki je usmerjena v boljše sožitje in sodelovanje med narodomoma v regiji Alpe-Jadran. Med projektom smo območje zanimanja razširili še na področje italijanske narodne skupnosti v Sloveniji in slovenske narodne skupnosti v Italiji. Predstavljen je model, ki je vključeval uporabo dialoških delavnic in metod odprtega vključujočega javnega dialoga o preteklosti, sedanjosti in prihodnosti ter interaktivne transformacije konfliktov, kjer so predstavniki civilne družbe, ki so dejavni v družbenem življenju in s svojim delovanjem nagovarjajo večji krog ljudi, soočali svoja mnenja. Dialoške delavnice, ki so bile večjezične, so spremljali raziskovalci iz Avstrije in Slovenije. Rezultati so vidni v obliki ustvarjanja skupne in nove kulture spominjanja (npr. prekomejno skupno spominjanje na v boju za Koroško padle vojake na pokopališču v Velikovcu/Völkermarkt, kjer so z enakimi spominskimi obeležji označeni grobovi borcev za severno slovensko

1 Prispavek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Manjšinske in etnične študije ter slovensko narodno vprašanje* (P5-0081), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna. Z omejenimi sredstvi sta projekt podprla tudi Urad Zveznega kanclerja Republike Avstrije in Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.

in južno avstrijsko mejo), objave publikacij, vključevanja vedno širšega kroga ljudi, informiranja javnosti ter pobud za postavitev skupnega spomenika ob stoti obletnici koroškega plebiscita.

Ključne besede: koroški plebiscit 1920, Mirovna regija Alpe-Jadran, dialog.

1 Uvod

Letos, ko obeležujemo stoto obletnico koroškega plebiscita (plebiscit je oktobra 1920 odločal o državni pripadnosti ozemlja na južnem avstrijskem Koroškem, ki je imelo večinsko slovenski etnični značaj), ki je z dogodki in posledicami usodno zaznamoval družbeni kontekst slovenske narodne skupnosti na avstrijskem Koroškem, čezmejne odnose ter geografski prostor med Avstrijo in Slovenijo (Grafenauer 2019), s posledicami prve in druge svetovne vojne pa tudi življenje nemške manjšine v Sloveniji, se velja posvetiti in osvetliti tudi instrumente in mehanizme, ki bi po stotih letih od koroškega plebiscita in petinsedemdeset po koncu druge svetovne vojne poskušali tako imenovane globoke kulture in travme (Wutti 2013) preusmeriti v nastavke in možnosti za boljše sožitje in skupno delovanje najprej v regiji, nato pa širše znotraj Evropske unije. Eden izmed teh instrumentov in mehanizmov je odprt in vključujoč javni dialog, ki ga v tem zborniku podrobneje predstavlja Mitja Žagar, sam pa se bom posvetil vzvodom, posledicam in rezultatom prizadevanj, ki so potekala v sklopu civilnodružbenega in čezmejnega projekta *Building the Peace Region Alps-Adriatic (PRAA) – Envisioning the Future by Dealing with the Past. Promoting Open and Inclusive Dialogue and Public Discourse within Austria and Slovenia and between the Countries / Mirovna regija Alpe-Jadran (MRAJ) – razmišljanja o prihodnosti v soočanju s preteklostjo. Odprt in vključujoč javni dialog v Avstriji in Sloveniji ter med državama.*

2 Zgodovina odnosov med državama

Do razpada habsburške monarhije so bili koroški Slovenci pomembni akterji vseslovenskega dogajanja: odločilno so sooblikovali prvi slovenski politični program Zedinjene Slovenije leta 1848, celovška Mohorjeva družba je bila pol stoletja morda najpomembnejše slovensko kulturno žarišče. Po mnogih razočaranjih so na Koroškem organizirali mrežo društev in zadrug, ki so se integrirale v slovensko nacionalno mrežo s središčem v Ljubljani. Jeseni 1917 so koroški Slovenci aktivno sodelovali v deklaracijskem gibanju za ustanovitev države južnih Slovanov ter avgusta in septembra 1918 pri ustanavljanju Narodnega sveta v Ljubljani (Pleterski 1965; Stergar 1991).

Po zmagi nacionalnega principa v Srednji in Vzhodni Evropi ter po »rešitvi Slovencev iz habsburške ječe narodov« leta 1918 je razvoj na novo definiranih avstrijsko-slovenskih (jugoslovanskih) odnosov bistveno oviral kompleks razmejitvenih vprašanj in koroški plebiscit 10. oktobra 1920 (Pleterski 2003; Grafenauer 2016b; Grafenauer 2016c). Njegov rezultat in posledično izguba »Korotana kot zibelke slovenskega naroda« sta pomembno in usodno

prispevala k izgradnji kolektivne zavesti Slovencev, ki so ta poraz definirali kot nacionalno katastrofo, germanizacijske pritiske koroških deželnih oblasti na slovensko manjšinsko skupnost na Koroškem pa kot v nebo vpijajočo kri-vico. Močno sporočilno vrednost, ki je kontekstualizirala in pomagala graditi kulturo spomina, so imele na obeh straneh plebiscitne proslave (Grafenauer 2015). K »motenju« dobrih odnosov med novonastalima državama so po mnenju koroških deželnih oblasti pomembno prispevali koroški Slovenci – poplebiscitni pregnanci, ki so morali zaradi nemškonacionalnega pritiska iskati življenjsko eksistenco v takratni matični Sloveniji (Grafenauer 2016a). Koroški Slovenci so bili tako v zavesti takratnih prebivalcev jugoslovanske Slovenije predstavljeni kot bratje, ki se jim še ni uspelo otresti »tisočletne nemške nadvlade«, Avstrija pa kot nemška država po nacionalni usmeritvi. Zaradi zgodovinskih razlogov so bili »nemški« Avstrijci razglašeni za usodnega nasprotnika slovenskega naroda, kar je z napadom na jugoslovansko Slovenijo s strani Hitlerjeve Nemčije in s pomembnim deležem Avstrijcev v okupacijskem režimu med drugo svetovno vojno doseglo svoj vrh (Grafenauer 1994). Po koncu vojnih grozot in leta 1955 sklenjeni Državni pogodbi o obnovi neodvisne in demokratične Avstrije (ADP) so odprava obvezne dvojezične šole na južnem Koroškem leta 1958, »vojna proti krajevnim napisom – Ortstafelsturm« leta 1972 ter popis posebne vrste leta 1976 spet oživili nezapiranje (tudi »prastrah«) Slovencev na obeh straneh Karavank (Prim. Stourzh 2005; Pandel et al. 2004; Klemenčič in Klemenčič 2010).

K temu odnosu so svoje v avstro-ogrski monarhiji in kasneje dodajali nekateri nemški misleci in pisci s svojim paternalizmom (Grdina 2004) in pokroviteljskim pristopom k »problemom malega narodiča«, ki mu je namenjeno, »da živi in uspeva pod vplivom nemškega duha«. Družbena organizacija, oblast in kultura naj bi ostali privilegij Nemcev. Če k temu prištejemo še nemško skrb za »ogrožene brate« na jugu, v mestih na Kranjskem, Štajerskem in Primorskem ter posledice prve in druge svetovne vojne, ko je bila »nemška južna meja ogrožena« s strani Jugoslovanov/Slovencev, dobimo v novejši čas prenesene številne travmatične zgodbe posameznikov, skupin ljudi in posledično družbe/nacije, ki v določenih situacijah privrejo na plano z vso močjo (Suppan 1983, 2002; Brglez et al. 1984). Ta dediščina, ki so jo povzročili politiki, stopnjevali pa mediji, je ob osamosvojitvi Slovenije predstavljala določeno breme, ki pa je bilo ob odločni podpori Avstrije slovenskim osamosvojitvenim težnjam potisnjeno na stran. Samostojna Slovenija in Avstrija sta začeli pisati medsebojne odnose na novo. Vsaj tako se je zdelo v tistih prelomnih letih 1991 in 1992. Ravno ta avstrijska podpora in še posebej prizadevanja takratnega zunanjega ministra Republike Avstrije Aloisa Mocka so ostala prebivalcem Slovenije v spominu, ko so mu ob njegovih obiskih države na sončni strani Alp ljudje na ulici izkazovali naklonjenost (Eichtinger in Wohnout 2012).

Pomen Koroške/Korotana v slovenski zgodovini, njenih lepot in tragičnosti koroških Slovencev, ki še vedno trpijo pod tisočletnim nemškim jarmom, opisujejo številna dela slovenskih avtorjev. Kot primere nastavkov za razumevanje globoke kulture in posledično odnosov med obema državama bom navedel tri primere. Prvi primer je del uvodnih besed koroškega Slovence dr. Franca Sušnika, slovenskega literata, pedagoga, zgodovinarja in publicista na ustanovnem občnem zboru koroških poblebiscitnih beguncev oktobra 1928 v Celju (Prvi zbor 1929):

*Mi smo zgodovinska generacija.
Odpirali smo tisočletna vrata pri Pliberku in Področji
in so se za nami zopet zaprla.
Razsejali smo se po svobodni domovini in smo kakor strahovi med živimi.
Kakor luči, zrasle iz Podjune, iz Roža in Ziljske doline ...
kakor luči za stezice, ki so včasih bile.
In naše stezice kažejo v skrite vasi pod Peco in Obirjem,
v rožne domove ob Dravi in Zilji.
Mi smo prvi in poslednji: koroških beguncev ne bo več ...*

Kot naslednje predstavljam primer posvetila, ki ga je zapisal podpolkovnik Ljubomir M. Marić v svojih spominih na »zmagovito« koroško ofenzivo iz maja in junija 1919. Spomini so izšli leta 1927 in jih je popisal Marić, sedaj že kot divizijski general in kot takratni poveljnik večinoma slovenskih enot, ki so prodirale v glavni smeri napada, proti Celovcu. Tako navaja (Marić 2019):

Posvetilo

*Vsem, ki so na Gosposvetskem polju v silnem in navdušenem poletu razvili svoje zmagovite zastave in ponudili bratsko roko zaslužnjem bratom, da bi jih popeljali v svetlobo svobode in enakosti, a niso bili razumljeni niti sprejeti.
Vsem, ki so na Gosposvetskem polju, na ognjišču praočetov, prižgali veličasten ogenj nacionalnega ponosa, ogenj, ki se bo v bližnji prihodnosti vendarle moral razplamteti v strašen požar, ki ga diplomatsko pero ne bo moglo pogasiti, dokler ne bo požgal vseh ovir, raztalil okovov in dvignil sužnja v višave svobode.
Vsem vojakom, Slovencem, Hrvatom in Srbom, ki so sodelovali v koroški ofenzivi, te vrstice posveča pisec.*

Lep primer čustvenega in kolektivnega dožemanja je pesem »Korotan v srcu« uglednega slovenskega pesnika Otona Župančiča (iz leta 1947, ko so na mirovnih konferencah drugič odločali o usodi delov slovenskega etničnega

ozemlja na Koroškem – tukaj sta predstavljeni samo dve kitici) (Zupančič 1947):

*Kadar se v srcu spomnim Korotana,
odpre se mi globoka v prsih rana,
iz nje pa pesem, jok in kletev vre,
up in ljubezen, nikdar mi ugnana.*

*Kdaj res ta dolga borba bo končana?
Naj se mi nikdar ne zaceli rana,
naj peče me, naj spati mi ne da –
ne izpustim iz srca Korotana.*

Pri skoraj dvestoletnem procesu nastanka države Slovenije proučevalci procesa ugotavljajo etnocentrično samorazumevanje, po nemškem in italijanskem zgledu, ter princip etničnega ozemlja, na katerem se je slovenski narod lahko emancipiral v gospodarja v lastni hiši. Čeprav je koroško-slovenski zgodovinar Andreas Moritsch leta 2002, ko je bila ideja o združenih Evropi in integraciji na višku, zapisal, da so nacionalne zgodovine in nacionalne države »modeli v opuščanju«, danes kaže, da ni tako. Za Slovenijo že lahko zapišemo, da so jo predsodki in razumevanje nacije oblikovali tako, da je predvsem v avstrijskih Nemcih in Italijanah videla svoje nasprotnike/sovražnike, ki so neposredno posegali v oba konstitutivna elementa slovenskega naroda, v slovenski etnični prostor in slovenski jezik. Danes so sicer te zgodovinske podobe do določene mere že podvržene relativizaciji, še vedno pa so prisotne v slovenski nacionalni ideologiji. Povsem razumljivo je, da imamo Slovenci s tem večje težave kot drugi, saj polne suverenosti lastne države ne uživamo niti trideset let. Podobne težave imajo tudi v Avstriji, saj je avstrijska nacija ena najmlajših v Evropi. Nastala je v procesu emancipacije od nemško-ljudske preteklosti, sam proces pa še ni popolnoma zaključen (prim. Moritsch 2000, 2002; Grafenauer 2017).

Še danes so prisotni stereotipi iz devetnajstega stoletja: nemško-avstrijski pogled vidi v Slovanih (tudi v Slovencih) ljudstvo hlapcev, a morda ta pogled danes izzveni v nezaupanju do svojih južnih sosedov, medtem ko se pri Slovencih to ujema z avtostereotipom o zatiranem ljudstvu s slavno zgodovino (slovenski karantanski knezi) in sovražnim odnosom do zatiralskih Nemcev/Avstrijcev. A ta podoba se v zadnjem času spreminja: v ospredje se poleg zgodovine Slovencev postavlja tudi zgodovina slovenskega ozemlja, ki je imela in ima različne identitete; slovenska tako oblikuje eno izmed njih (Bruckmüller 2001; Štih 2002). Še vedno aktualen in potencialno brizanten element nastajanja in ohranjanja sovražnih heterostereotipov predstavlja ravnanje političnih elit obeh sosednjih držav z avtohtonimi, zgodovinsko zraslimi

narodnimi oziroma jezikovnimi skupnostmi (Jesih 2004). Že dolgo so namreč znani napotki Avstrijcem, da ključ do srca Slovencev leži v njihovem odnosu do slovenske manjšine v Republiki Avstriji.

Negativna in celo sovražna slika Nemcev/Avstrijcev v Sloveniji in Slovencev/Jugoslovanov v Avstriji je posledica gledanja na zgodovino z nacionalnimi in nacionalističnimi očali. Evropa je še ujeta v predstave, ki so se razvile sredi devetnajstega stoletja, ko so se začele oblikovati moderne nacionalne države (Štih 2002). Novejše raziskave kažejo, da imajo proslave ob 10. oktobru na avstrijskem Koroškem med mladimi še danes vidno vlogo in pomen. Pripadniki narodne skupnosti se večinoma ne udeležujejo teh proslav, počutijo se izključene ali jih bojkotirajo (Pirker 2013). Mladi na obeh straneh meje različno dojemajo pomen plebiscita in plebiscitnih proslav. Veliko vlogo pri tem imajo nacionalni stereotipi med sosednjima narodoma (Bruckmüller 2001). Kot gradniki nacionalizma in popularizacije nacionalnih idej in meja so imele in imajo plebiscitne proslave na avstrijskem Koroškem in v Avstriji večji pomen kot v Sloveniji, kjer se plebiscit razlaga kot »nacionalni poraz«. Zato v Sloveniji – v precej manjši meri – obeležujemo »boje za severno mejo« (Pušnik 2011).

»Nacionalno« gledanje na družbeno dogajanje v alpsko-jadranskem geografskem prostoru se je dodatno okrepilo v dvajsetem stoletju s posledicami obeh svetovnih vojn in se le počasi in s težavo umika v podzavest. Ob določenih »motnjah« v odnosu med sosednjima državama privrejo ta čustva na dan predvsem v obliki nezaupanja do naroda sosedja. Poseben in močan element predstavlja položaj in odnos Republike Avstrije do slovenske narodne skupnosti na Koroškem in avstrijskem Štajerskem.

3 Dialoški projekt Mirovna regija Alpe-Jadran (MRAJ)

3.1 Nastavki za projekt

Dialoški projekt, ki ga predstavljam v nadaljevanju in se navezuje na družbeni in zgodovinski kontekst odnosov med Slovenijo in Avstrijo, je v veliki meri nadgradnja dela in prizadevanj v okviru »Koroške konsenzne skupine«, da bi se na avstrijskem Koroškem uspeli umiriti narodnostni konflikti med večino in manjšino. Ta prizadevanja, ki jih je spodbudil in moderiral Inštitut za interaktivno obvladovanje konfliktov (HKI) Herberta C. Kelmana z Dunaja in so dokumentirana v publikacijah *Kärnten neu denken. Zwei Kontrahenten im Dialog* (Graf, Kramer 2007) in *Kärnten liegt am Meer. Konfliktgeschichte/n über*

Trauma, Macht und Identität (Petritsch et al. 2012), so pomembno spremenila in ublažila narodnostni konflikt na Koroškem.

Vendar je moral biti izpolnjen poseben simbolni element ali moment, da se je ta projekt lahko razvil. Predstavlja ga kompromis glede dvojezičnih krajevnih napisov iz leta 2011. Moral se je umiriti tako imenovani nemško-nacionalni pritisk na slovensko narodno skupnost na Koroškem in biti viden rezultat pogovorov znotraj »Koroške konsenzne skupine« oziroma rezultat »pogovorov dveh kontrahentov«, Josefa Feldnerja in Marjana Sturma. Temu, da kljub 27. julija 2011 sprejetemu Zakonu o narodnih skupnosti na Dunaju in poprejšnjemu kompromisu med zastopniki koroških Slovencev ter avstrijsko zvezno in deželno oblastjo »rešitev 7. člena ADP« na Koroškem ni končana, pritrjuje tudi znani koroški odvetnik mag. Rudi Vouk (Vouk 2011).

Prav tako je znano, da večina nemško govoreče etnične skupine prebivalcev v Sloveniji ni zadovoljna z ureditvijo v Kulturnem sporazumu med Slovenijo in Avstrijo, ki se v svojem 15. členu nanaša na vključevanje kulturnih, izobraževalnih, znanstvenih in drugih projektov nemško govorečih prebivalcev v Sloveniji v meddržavne odnose (*Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti* 2002), in da je avstrijski parlament že večkrat pozval k njihovem priznanju in ureditvi manjšinskih pravic, kot jih imata v Sloveniji na primer italijanska in madžarska narodna skupnost (Avstrijski parlament četrtič pozval k priznanju nemško govoreče skupnosti v Sloveniji), nazadnje je te »želje« Avstrije ponovil ministrski predsednik Kurz na svojem obisku septembra 2020 v Sloveniji. Sicer je krovna organizacija nemško govoreče etnične skupnosti v Sloveniji, Zveza kulturnih društev nemško govoreče narodne skupnosti v Sloveniji, že nekajkrat v resolucijah javno pozvala slovensko vlado k ustavnopravnemu priznanju njenih manjšinskih pravic (prim. Škerl 2018). Predvsem pa lahko spremljamo prizadevanja za narodnostni obstoj oziroma oživljanje nemško govoreče etnične skupine prebivalcev v Sloveniji šele po letu 1991, ko se je Slovenija osamosvojila (Grafenauer 2014a).

3.2 »Zgodovinski kompromis« glede dvojezičnih krajevnih napisov leta 2011

O sklenitvi »zgodovinskega« kompromisa, ki ga natančno ureja *Memorandum*², so poročali praktično vsi avstrijski mediji (prim. Der Standard 2011; Kleine Zeitung 2011; Die Presse 2011; Österreich 2011). O tem, pred kako

2 Memorandum betreffend zweisprachige »topographische Aufschriften«, die Amtssprache sowie Maßnahmen für die Zusammenarbeit mit der slowenischsprachigen Volksgruppe, 26. 4. 2011.

težko odločitvijo petinpetdeset let po podpisu ADP so se znašli predstavniki koroških Slovencev, pričajo besede enega izmed treh političnih predstavnikov krovnih manjšinskih organizacij, predsednika Narodnega sveta koroških Slovencev (NSKS) dr. Valentina Inzka,³ ki je za koroški regionalni časopis med drugim dejal (Kärntner Tageszeitung 2011):

/.../ Die gegenwärtige Regelung ist ein Maßnahmenpaket, das für das Überleben der Volksgruppe von entscheidender Bedeutung ist. Wir sind bereit, die gegenwärtige Regelung mitzutragen und uns aktiv an ihrer Verwirklichung zu beteiligen. Ich glaube, dass die Volksgruppe damit über ihren eigenen Schatten gesprungen ist, um dem Land etwas Gutes zu tun. Es geht um ein neues Kärnten – wir wollen die Kräfte wecken, die in Kärnten schlummern /.../

Omenjeni citat pravzaprav slika vzroke, napore in pričakovanja, ki so jih vložili in imeli koroški Slovenci ob podpisu *Memoranduma*. *Memorandum* je določil 164 dvojezičnih tabel in tako imenovano odprtostno klavzulo, to je določilo, da lahko občine ob zadostni podpori krajanov same postavijo dodatne dvojezične table. Predvidena je bila ustanovitev Foruma za dialog (*Dialogforum*), ki naj bi ob sodelovanju vseh partnerjev iskal najboljše možnosti za manjšinsko skupnost in dvojezično ozemlje. Ta forum je medtem že večkrat zasedal in za nekatera področja (dvojezična vzgoja, dvojezično šolstvo, določena gospodarska vprašanja, kultura) že našel nekatere oblike rešitev, s katerimi se strinjajo tudi koroški Slovenci. Pomembno vprašanje *Memoranduma* je bila tudi ureditev systemskega financiranja slovenske glasbene šole, ki pa je bilo urejeno le deloma zadovoljivo, saj se je število učenk in učencev na tej šoli od 690 vpisanih leta 2013 v šolskem letu 2015/2016 prepolovilo (Letno poročilo/Jahresbericht 2015/2016).⁴ V zadnjem času je število učencev zopet naraslo, vendar še ni dosegel ravni iz leta 2013.

Ker je postopek sprejemanja novega ustavnega *Zakona o narodnostih* na Dunaju v Ljubljani sprožil številne kritike, so na pobudo Pravnega foruma za manjšine pri Zvezi društev pravnikov Slovenije, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani in Pravna fakulteta Univerze na Dunaju ter Center avstrijskih narodnosti organizirali okroglo mizo *Izpolnjevanje obveznosti Republike Avstrije iz 7. člena ADP za ureditev položaja slovenske in hrvaške manjšine*. Na dveh srečanjih, maja 2011 v Ljubljani in junija 2011 na Dunaju, so slovenski in avstrijski pravniki ugotovili podobno, da gre za politični kompromis, ki pa ne sledi v celoti načelom avstrijskega pravnega reda. Končna sklepa omenjene okrogle

3 Poleg NSKS sta predstavljala politično predstavništvo slovenske narodne skupnosti na Koroškem leta 2011 še dr. Marjan Sturm, takratni predsednik Zveze slovenskih organizacij (ZSO), in Bernard Sadovnik, predsednik Skupnosti koroških Slovenk in Slovencev (SKS).

4 Prim. Letno poročilo / Jahresbericht Slovenske glasbene šole dežele Koroške 2016/2017.

mize sta bila priporočili Državnemu zboru Republike Avstrije, da rešitev glede uradnega jezika in dvojezične topografije naj ne bo sprejeta v ustavnem rangju ter da so potrebni celoviti zakonski ukrepi za zaščito narodnih skupnosti.⁵ Ekspertna skupina avstrijskih pravnikov je pripravila celovit predlog za nov *Zakon o narodnih skupnostih*, ki je bil že leta 2009 posredovan Državnemu zboru na Dunaju.⁶ Koroško-slovenski pravnik Rudi Vouk je podal celovito analizo dogajanja in uresničevanja sprejetih zavez Republike Avstrije. Ugotavlja, da *Zakon o narodnih skupnostih*, ki je začel veljati julija 2011, ne ureja celovito manjšinske problematike, ni pisan v duhu in namenu takšnih določil, ne gre za dodajanje pravic, temveč za omejevanje, da načela pravnega reda ne morejo biti stvar politične dispozicije, se dotika problema deleža dvojezičnega prebivalstva v občini za postavitev dvojezičnega topografskega napisa, ki mora po zakonu znašati 17,5 %, itd. Vouk (2011, 2015) ugotavlja, da bo Avstrija s takšnim zakonom, ki jasno krši določbe avstrijskega pravnega reda in načela enakosti (primera uradnega jezika v Dobrli vasi in Škocjanu v Podjuni), še naprej izpostavljena kritiki pred mednarodnim pravnim forumom.

Sedaj že lahko ocenimo, da je zakon v veliki meri rezultat dialoga na Koroškem, ki sta ga v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja začela dr. Valentin Inzko in Krška škofija ter od leta 2005 nadaljevala tako imenovana konsenzna skupina (prim. Graf in Kramer 2007; *Das gemeinsame Kärnten/Skupna Koroška* 1985). Res pa je tudi, da so sedaj bile postavljene le štiri dodatne dvojezične krajevne table, čeprav imajo občine možnost, da to storijo. Meje v glavah torej še ostajajo. Dober zgodovinski pregled in verodostojen program oziroma govor za nadaljnji razvoj Koroške in koroških Slovencev je podal ob devetdeseti obletnici plebiscita v Deželnem zboru v Celovcu Valentin Inzko. Ugotavlja, da bi bila lahko Koroška leta 2020 dežela strpnosti, sodelovanja, dežela upanja in perspektive (Inzko 2011). V obzir moramo vzeti tudi odnose na avstrijskem Koroškem ob sprejemanju navedene rešitve. Ti odnosi so mestoma privedli do zelo razburjenih razprav in čustvenih pogovorov med manjšinskimi predstavniki koroških Slovencev in političnimi predstavniki večinskega naroda.

Kompromisna rešitev glede krajevnih napisov, ki je zahtevala predvsem velik moralni in politični pogum slovenskih manjšinskih predstavnikov, je pokazala veliko mero pripravljenosti za dialog šibkejšega partnerja. Vendar

5 Podobno razmišljajo tudi nekateri drugi raziskovalci omenjene tematike, ki so kritični predvsem do zvezne in deželne oblasti pri dolgoletnem reševanju tako imenovanega problema dvojezičnih krajevnih tabel (prim. Pirker 2011).

6 Ugotovitve, stališča in predlogi k vladnemu osnutku *Zveznega zakona o spremembah Zakona o narodnih skupnostih*, ki je bil sprejet na okrogli mizi *Izpolnjevanje obveznosti Republike Avstrije iz 7. člena ADP za ureditev položaja slovenske in hrvaške manjšine*, ki sta jo organizirali Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani in Prava fakulteta Univerze na Dunaju v sodelovanju s Pravnim forumom za manjšine Zveze društev pravnikov Slovenije in Centrom avstrijskih narodnosti, Dunaj, 27. 6. 2011.

je bil storjen pomemben korak in ponujena možnost Avstriji, da na osnovi velikodušnosti še popravi slab vtis, ki ga je kompromis pustil predvsem v delu slovenske čezmejne javnosti. Na to gesto Slovenci na obeh straneh Karavank še čakajo.

3.3 Ideja, definicija in zasnova projekta

Dialoški projekt *Mirovna regija Alpe-Jadran*, o katerem poročamo tukaj, je bil zasnovan leta 2013 in izveden v letih od 2014 do 2017. Projekt je bil zaključen s posameznimi evalvacijami rezultatov v letih 2018 in 2019 ter s pripravo obsežnega zbornika, ki bo izšel leta 2020. Točno ime projekta hkrati kaže na metodo: *Building the Peace Region Alps-Adria (PRAA) – Envisioning the Future by Dealing with the Past. Promoting Open and Inclusive Dialogue and Public Discourse within Austria and Slovenia and between the Countries*. Upravljanje, transformacija in razreševanje etničnih konfliktov, ki vključujejo čustva in imajo močan čustveni naboj, zahtevajo sklepanje kompromisov in stalna prizadevanja za toleranco in sožitje ter temeljijo na doslednem upoštevanju in polnem uveljavljanju načel enakopravnosti, enakosti, pravičnosti in solidarnosti ter usklajevanju skupnih interesov. Ključna je uspešna komunikacija med posamezniki z različnimi etničnimi, kulturnimi, jezikovnimi tradicijami, pripadnostmi in identitetami (Žagar 2019).

Raziskovalce iz Avstrije in Slovenije je vodila misel, da vzamemo kompromisno rešitev glede krajevnih napisov na avstrijskem Koroškem kot primerno izhodišče za dolgoročni, čezmejni dialog o konfliktih v zgodovini, današnjem času, o kulturi spominjanja in o zasnovi za prihodnost v regiji Alpe-Jadra. Pri tem smo se zavedali, da je sodelovanje narodnih manjšin v obeh državah pomembno za definiranje in razreševanje konfliktov in travm iz preteklosti. Ureditev krajevnih napisov na avstrijskem Koroškem je bila tako prva stopnica na lestvi v prihodnost. Glavni cilj prizadevanj je bil in je korenito izboljšanje odnosov med ljudmi obeh držav, med večinskima narodom Avstrije in Slovenije. Kot imperativ bi si želeli trajno priznanje avtonomnih narodnih manjšin na zakonski ravni, spoštljiv odnos komunikacije v vsakodnevni praksi obeh držav in vključitev »novih manjšin« (migrantov in migrantk ter prebežnikov) v celotni regiji. Vodil nas je tudi strah, da se po veliki ekonomski krizi iz leta 2008 v Evropi deloma obnavljajo ideologije in globinske kulture iz tridesetih let prejšnjega stoletja. Ti cilji zahtevajo več kot zgolj ureditev konfliktov na politični in pravni ravni, zahtevajo obvladovanje, urejanje in upravljanje različnosti v pluralnih in raznolikih družbah. Še posebej prav so nam prišle izkušnje avstrijskih kolegov, ki so sodelovali pri poskusu urejanja tako imenovanega koroškega konflikta, nekateri tudi širše v svetu. Kot zapišeta raziskovalca Graf in Brousek, je treba upoštevati tudi

izkušnje, strahove in potrebe, ki se skrivajo za očitnimi interesi in cilji vključenih akterjev konfliktov. Reševanje konfliktov sestoji iz racionalnega in iracionalnega področja, pri katerem prevladujejo čustva. Spregledovanje čustev in čustvenega dojemanja ter potreb posameznikov ali kulture spominjanja otežuje ali celo onemogoča trajno urejanje konfliktov. Dejstvo, da je prišlo tudi v zadnjih letih po politično-pravni ureditvi krajevnih napisov večkrat do zelo čustvenih razprav med predstavniki manjšinskega in večinskega prebivalstva na avstrijskem Koroškem, kaže, da sprenevedanje in spregledovanje ravni čustev in potreb otežuje ali celo onemogoča trajno obdelovanje konfliktov. V zadnjem času so bili takšni primeri na Koroškem napete razprave ob izidu knjige *Titos langer Schatten 2015*, pa tudi zaplet ob imenovanju dvo- ali enojezičnih ravnateljev na območju dvojezičnega šolstva, razprava o spremembi koroške deželne ustave leta 2017 ter nazadnje želje občine na dvojezičnem ozemlju, da bi se iz tega izvzela, ker ravnateljica v občini ni imela dvojezične kvalifikacije (prim. Graf in Brousek 2014; Graf et al. 2014; Graf et al. 2015; Brousek in Pirker 2016; Feldner et al. 2018; Brousek 2018).

Dialoški projekt se navezuje na tradicije že predhodnih čezmejnih dialogov, sodelovanja in civilnodružbenega urejanja konfliktov v regiji Alpe-Jadran, pa tudi na raziskovanje medsebojnih odnosov in manjšinskih vprašanj na Univerzi v Celovcu, Inštitutu za vzgojne in izobraževalne vede (*Erziehungswissenschaft und Bildungsforschung*) in ne nazadnje v Centru za mirovno raziskovanje in mirovno vzgojo (*Zentrum für Friedensforschung und Friedensbildung*) ter na dolgoletno raziskovanje manjšinskih vprašanj na univerzah v Sloveniji, predvsem pa na metodologije in pristope, ki so se v dobrih devetih desetletjih razvili na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani.

Najprej je potrebno definirati, kaj razumemo pod pojmom regija Alpe-Jadran. Možnosti je več, a za potrebe projekta ta okvir zajema države in dežele, ki so (bile) vključene v Delovno skupnost Alpe-Jadran (DSAJ). Ta je bila ustanovljena leta 1978. Ustanovne članice so bile: Bavarska, Furlanija - Julijska krajina, avstrijska Koroška, Hrvaška, Gornja Avstrija, Salzburg (aktivna opazovalka), Slovenija, avstrijska Štajerska in Veneto. Članice delovne skupnosti so se združile na točki evropske integracije. Sčasoma je delovanje Delovne skupnosti zaradi drugačnih političnih razmerij in odhoda nekaterih, predvsem italijanskih regij in Bavarske, zamrlo. Novo pobudo je Delovna skupnost dobila leta 2013, ko se je v Celovcu ustanovila Zveza Alpe-Jadran. Zveza danes vključuje tudi hrvaške županije, ki mejijo na Slovenijo, in madžarsko Železno županijo (Alpe-Jadran, štiri desetletja 2018; Zveza Alpe-Jadran 2015). V več kot štiridesetih letih svojega obstoja je veliko prispevala k oblikovanju nove geopolitične podobe Srednje Evrope, saj so danes vse nacionalne države, iz katerih prihajajo članice Delovne skupnosti Alpe-Jadran, del Evropske unije. Menim, da je lahko območje Alpe-Jadran »kristalizacijska točka evropske integracije« ali laboratorij za oblikovanje, preizkušanje in uporabo modernih

modelov sožitja, koristnega transregionalnega sodelovanja, če hočemo biti pripravljeni na izzive prihodnosti. Kljub temu pa velja poudariti, da je DSAJ v času svojega obstoja na takšen ali drugačen način izvedla in podprla več kot šesto projektov (glej Wohlmuter et al. 2014).

Na podlagi omenjenega čezmejnega sodelovanja je bil pri projektu PRAA fokus na tem, da se predstavniki znanosti in civilne družbe iz Avstrije in Slovenije ustvarjalno in v dialogu ukvarjajo z zgodovino, sedanjostjo in prihodnostjo prostora Alpe-Jadran, z možnostjo poznejše vključitve tudi drugih držav v tem prostoru. Dialoški proces se je začel leta 2013 v obliki vzpostavitve avstrijsko-slovenske usmeritvene skupine in je pripeljal do pilotne delavnice (*kick off*), ki je bila decembra 2013 v Ljubljani na Inštitutu za narodnostna vprašanja. Na tem sestanku je bila začrtana okvirna struktura projekta PRAA.

Dolgoročni projekt se ukvarja s skupno preteklostjo in spreminjajočim se večinskim/manjšinskim stanjem v Avstriji (Štajerska in Koroška) ter v Sloveniji (Grafenauer 2014b). S skupnim raziskovanjem in civilnodružbenim obravnavanjem zgodovine, sedanje situacije in trendov razvoja (medsebojnih) odnosov ter sodelovanja med državama in znotraj obeh držav, ki temelji na pristopu odprtega vključujočega javnega dialoga in interaktivne transformacije konfliktov ter poskuša oblikovati poglede in stališča na prihodnji razvoj, ki po mnenju sodelujočih mora biti vključujoč, pravičen, celovit, uravnotežen in trajnosten, želi projekt prispevati k boljšemu razumevanju in sodelovanju v tem delu Evrope, pa tudi k boljšemu vedenju o Srednji in Jugovzhodni Evropi, o posameznih družbah in državah v regiji ter o odnosih med njimi. Nismo hoteli nadomeščati dela zgodovinskih komisij in spreminjati zgodovine. V procesu imajo ključno vlogo manjšine in njihovi pripadniki ter njihova integracija v širšem okolju. Gre za procese učenja v dialogu in z dialogom, ki omogočajo postopno spoznavanje, pozorno in strpno poslušanje in razumevanje »nasprotne« strani ter iskanje in razvoj skupnih interesov – zlasti tistih, ki prispevajo k uravnoteženemu celovitemu trajnostnemu razvoju. Na tem turbulentnemu območju želimo ustvariti regijo miru, sožitja, sodelovanja in boljše prihodnosti.

3.4 Metodologija projekta⁷

Pri prvih skupnih srečanjih raziskovalcev iz Avstrije in Slovenije smo definirali tiste teme, ki naj bi vzbujale in pospeševale globoke kulture in travme v regiji Alpe-Jadran. Teme izhajajo iz zgodovine odnosov med narodom in sem jih naštel že predhodno. Strinjali smo se, da obdelavi in ukvarjanju

7 Metodologijo projekta okvirno podajam po Graf in Brousek 2014, Graf et al. 2014, Feldner et al. 2018, Brousek 2018 ter Graf in Brousek 2020.

z globinskimi kulturami naj sledi priprava nekakšnih političnih priporočil za civilno družbo, modelov obnašanja, skupnih pozicij in perspektiv ter na koncu morebiti priprava javnih skupnih nastopov in pobud, kjer bi podali nastavke za oblikovanje nove, skupne ter v prihodnost in sožitje oblikovane kulture spominjanja. Ključna za to pa je bila konkretizacija skupne vizije prihodnosti za prostor Alpe-Jadran.

Želeli smo torej s pomočjo metod odprtega in vključujočega javnega dialoga ter interaktivne transformacije konfliktov obravnavati preteklost in narative, ki si v tem prostoru pogosto nasprotujejo. Za oblikovanje identitete je preteklost namreč odločilna predvsem zaradi vrnitve odrinjenih, zamolčanih in nepriznanih zgodb o trpljenju (Assmann 2006). Zgodovinarji ugotavljamo, da se preteklih dogodkov spominjamo, jih razvrščamo in interpretiramo glede na vsakokratno sedanost (Benjamin 1965). Kolektivni spomin neke družbene skupnosti, naroda, se nanaša predvsem na ustanovitvene in ključne dogodke družb, ki so bili povečini nasilni in jih družbe naknadno legitimirajo, mi jih pa praznujemo kot ustanovitvene dogodke. Kar je za ene slava, je bilo za druge ponižanje (Ricoer 1998). Nasprotujoči si spominsko kulturo in politiko smo poskušali skupaj reflektirati, s tem pa naj bi postopoma zmanjšali ovire in v soočenju z oblikovanjem skupne vizije zasnovali »mirovno regijo Alpe-Jadran«. Kmalu se je izkazalo, da znotraj držav obstajajo že obstoječe konfliktne linije in kulturne tradicije, ki močno ovirajo zasnovu projekta. Mislim predvsem na vzroke in posledice druge svetovne vojne v regiji in še posebej v Sloveniji.

Pogoj je bil odprto, vendar skupno definiranje tematik in spornih vprašanj: na primer o pomanjkljivi obdelavi usode deportiranih koroških Slovencev in Slovenk ali o destruktivnem desničarskem populizmu na avstrijskem Koroškem, ki se pojavlja tudi v sedanosti ter je bilo vsaj v določenih obdobjih tudi po koncu nacizma odločilno za koroško deželno politiko, ter o zadržani drži Republike Slovenije glede dodelitve večjega nabora manjšinskih pravic nemško govoreči etnični skupini prebivalstva, tudi o pomanjkljivi obdelavi revolucionarnih in maščevalnih dejanj partizanskega gibanja po koncu vojne ter o neposrednem in strukturnem nasilju v obdobju komunističnega režima. Sicer se je hitro pokazalo, da je bilo velikokrat naporno tudi formuliranje takih spornih vprašanj.

Glede zgodovinskega obdobja je pri dialogu šlo predvsem za globinsko soočenje z dvajsetim stoletjem, še posebej z obdobjem obeh svetovnih vojn in vplivov do danes. Propad avstro-ogrske monarhije je do danes pustil sledi v spominu in pripovedih ljudi v prostoru Alpe-Jadran, ki so mestoma diametralno nasprotne. Medtem ko so eni monarhijo videli kot ječo narodov, so drugi obžalovali propad večnacionalne in večjezične države, tudi zato, ker se je s tem širil nacionalizem. Nove razmejitve in nastanek novih držav po prvi svetovni vojni so povzročili nastanek narodno opredeljenih manjšin, ki

so jih spremljali jezikovni nacionalizem in destruktivni jezikovni konflikti. V »kratkem dvajsetem stoletju«, ki je temu sledilo, je postal prostor Alpe-Jadran prizorišče različnih nacionalističnih, avtoritativnih in totalitarnih ideologij, ki do danes zaznamujejo kolektivni spomin in prostor prizadetih skupin prebivalstva ter predvsem kažejo na dolgotrajno razreševanje zgodovine v Evropi (prim. Sturm 2019). Zaradi okupacije takratne Kraljevine Jugoslavije s strani nacistične Nemčije je prišlo do razčetrjenja Slovenije, današnje slovensko ozemlje je bilo razdeljeno med nacistično Nemčijo, fašistično Italijo, Madžarsko pod Horthyjem in ustaško Hrvaško. Cilja nacistov sta bila uničenje slovenskega naroda in popolna germanizacija dežele. Proti temu se je v Sloveniji, v celotni Jugoslaviji in končno tudi v slovensko naseljenem delu avstrijske Koroške pojavil oborožen upor pod komunističnim vodstvom (glej Feldner et al. 2018; Graf in Brousek 2020).

V okviru tega smo s partnerji v Avstriji in Sloveniji organizirali v času od leta 2014 do leta 2017 eno- oziroma dvodnevne tako imenovane dialoške delavnice (v Grazu/Gradcu, Klagenfurtu/Celovcu, Ljubljani/Laibach, Mariboru/Marburg an der Drau in Piranu/Pirano), na katerih so poleg raziskovalcev iz obeh držav sodelovali predstavniki in člani civilnodružbenih organizacij (npr. predstavniki in člani slovenske narodne skupnosti v Avstriji – Zveze slovenskih organizacij iz Celovca, Skupnosti koroških Slovenk in Slovencev (SSKS) iz Celovca, predstavniki Katoliške cerkve na Koroškem, predstavniki in člani drugih strokovnih in laičnih združenj koroških Slovencev in večinskega prebivalstva, med njimi tudi Kärntner Heimatdienst (KHD) iz Celovca, organizacije, ki nosi največjo odgovornost za germanizacijo koroških Slovencev in vzdržuje spomin na »koroški obrambni boj«, člani Kluba koroških Slovencev iz Ljubljane (KKS-LJ) in Maribora (KKS-MB), ki združujeta potomce tistih koroških Slovencev, ki so se morali po koroškem plebiscitu 1920 zaradi nemškonacionalnega pritiska umakniti v takratno osrednjo Slovenijo, ter drugih civilnih organizacij in društev v Sloveniji, ki s svojim delokrogom posegajo na čezmejno področje, kot so Zveza društev General Maister, ki združuje društva v Sloveniji, ki ohranjajo spomin na boje za slovensko severno mejo, Zveza združenj borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja (ZZB NOB Slovenije), društva nemško govorečih prebivalcev v Sloveniji, Zveza kulturnih društev itd.). Sodelovali so še nekateri vidnejši posamezniki. Zagotovljeno je bilo simultano prevajanje delavnic v dveh oziroma treh jezikih; delovni jezik raziskovalcev je bil nevtralen – angleški. Ključno za tovrsten javen, odprt in vključujoč dialog je, da lahko sodelujoči spregovorijo v maternem jeziku. Sodelujoči so lahko s svojim zgledom, rezultati sodelovanja in predstavljenimi mnenji (tako s skupnimi in poenotenimi mnenji in izjavami kot z ločenimi mnenji in sprejemanjem teh mnenj) pozitivno vplivali na širšo družbo in ustvarjali pogoje za uresničevanje dolgoročnih ciljev, vključno z oblikovanjem mirovne regije Alpe-Jadran.

V interaktivnih delavnicah so torej sodelovali ljudje iz civilne družbe, predsedniki in člani upravnih odborov društev, ki niso odločevalci, lahko pa nastopijo kot posredniki med družbo in političnimi odločevalci. To so bile osebe, ki so dejavne v spominski in narodni politiki. Na koncu jih je sodelovalo okoli petdeset, večinoma moških. Za udeležence in udeležence ni bilo samoumevno, da so se intenzivno ukvarjali s stališči, mnenji in subjektivnimi »resnicami«, ki so lastnim resnicam pogosto ostro nasprotovale. Osrednjega pomena pri tem je bilo, da smo z dialoško metodo želeli doseči, da vsaka stran z empatijo skuša razumeti drugo stran in da pride do izmenjave izkušenj, strahov in potreb, ne pa da bi vsaka stran drugi strani vsilila svojo pripoved »resničnosti« ali lasten pogled na zgodovino (Graf in Brousek 2020).

3.5 Projektni partnerji

Projekt smo razvili skupaj z naslednjimi partnerji v okviru skupnega (bilateralnega) projekta:

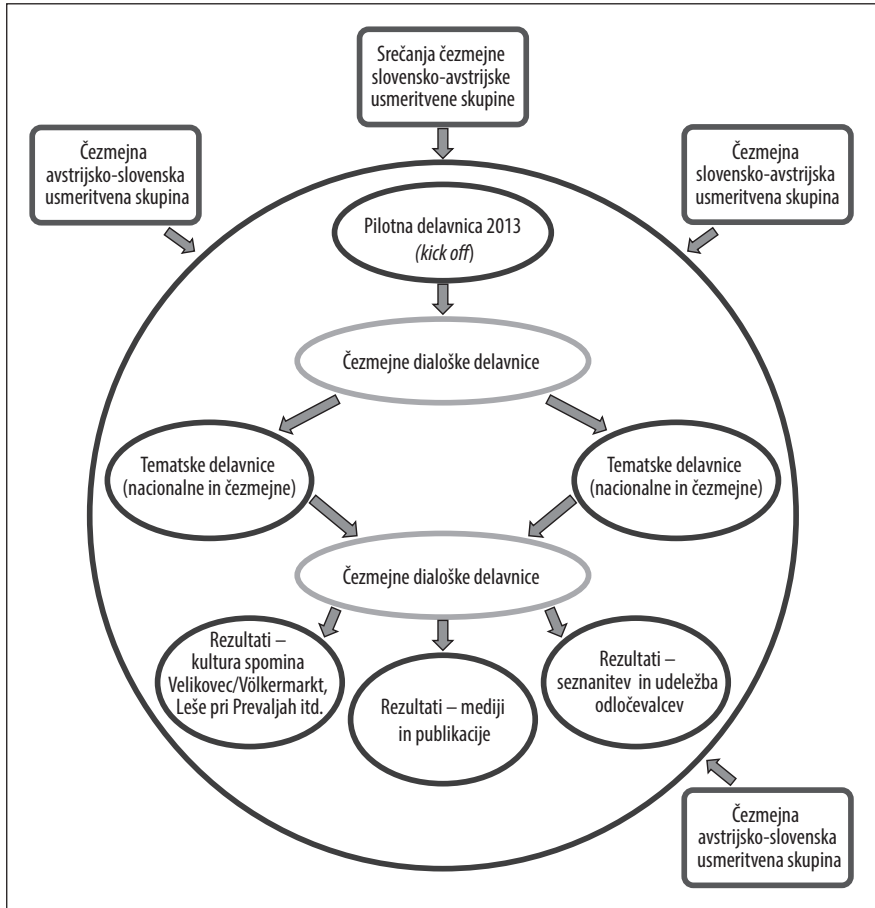
- Zentrum für Friedensforschung und Friedenspädagogik (ZFF), Alpen-Adria-Universität Klagenfurt/Celovec (Werner Wintersteiner, Wilfried Graf);
- Institut für Österreichisches, Europäisches und Vergleichendes Öffentliches Recht, Politikwissenschaft und Verwaltungslehre, Karl-Franzens-Universität Graz (Jürgen Pirker);
- Slovenski znanstveni inštitut Celovec / Slowenisches Wissenschaftsinstitut Klagenfurt (SZI) (Daniel Wutti);
- Herbert C. Kelman Institute for Interactive Conflict Transformation (HKI), Wien/Dunaj (Wilfried Graf in Jan Brousek);
- Inštitut za narodnostna vprašanja (INV), Ljubljana (Mitja Žagar, Boris Jesih, Janez Stergar, Danijel Grafenauer).

Pomembno vlogo so imeli tako imenovani koordinatorji civilne družbe: Josef Feldner (KHD), Danijel Grafenauer (KKS-MB), Janez Stergar (KKS-LJ) in Marjan Sturm (ZSO). Moderatorja sta bila: Mitja Žagar (INV) in Wilfried Graf (HKI), projektni koordinator pa: Jan Brousek (HKI).

3.6 Shema projekta

Projektna shema je delno povzeta po že navedeni literaturi, delno pa po projektni prijavi, ki smo jo navedene raziskovalne institucije izvedle v okviru projekta *Horizon 2020* v letih 2016–2017 (Project Outline).

Slika 1: Shema projekta

Vir: Deloma povzeto po projektni dokumentaciji 2016/2017 – Project Outline - Building the Peace Region Alps-Adria (PRAA) – Envisioning the Future by Dealing with the Past – Open and Inclusive Public Discourse within Austria and Slovenia and between the Countries.

Kot se je pokazalo, predstavljeni model iz različnih razlogov ni bil v celoti uresničljiv in je bil kombiniran z drugimi modeli. Skupina se je oprla na različne modele in teorije za mednarodno urejanje in upravljanje različnosti v pluralnih in raznolikih družbah. Uporabili smo predvsem dve metodi: metodo odprtega vključujočega javnega dialoga in metodo interaktivne transformacije konfliktov, ki so jo v zadnjih letih sistematizirali na Inštitutu Herberta C. Kelmana na Dunaju. Obe metodi pomenita vključevanje različnih postopkov za obravnavo konfliktov, ki so usmerjeni v potrebe udeležencev in obsegajo tako sociološko kot psihoanalitično analizo skupin (prim. Graf in Brousek 2020; Žagar 2020; Galtung 2000; Gellner 1998).

Kronološko lahko ponazorimo postopke takole (prim. Graf in Brousek 2020):

- 2012–2014: vzpostavitev čezmejne, avstrijsko-slovenske usmeritvene skupine z dvema slovenskima in dvema koroško-avstrijskima koordinatorjema civilne družbe,
- 2012–2014: srečanja usmeritvene skupine, kjer so prisotni tudi raziskovalci omenjenih sodelujočih institucij,
- 2014–2017: izvedba ene do dveh dialoških delavnic na leto ter vzpostavitev tematskih delovnih podskupin, ki v vmesnem času med čezmejnimi delavnicami dialoške skupine obravnavajo ali pripravijo določene teme – to vseskozi spremljajo raziskovalci naštetih institucij,
- 2015–2020: načrtovanje, priprave in izvedba javnih dejavnosti na strani dialoške skupine, koordinatorjev civilne družbe, posameznih delovnih podskupin ali posameznih udeležencev.

4 Rezultati

V okviru projekta smo raziskovali in se poglobljali v tematike, pomembne za sožitje in sodelovanje v Sloveniji in Avstriji ter v posameznih državah regije Alpe-Jadran, predvsem pa smo spodbujali odprt in vključujoč javni dialog ter razpravo o vseh pomembnih tematikah. V okviru teh prizadevanj smo oktobra 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 in 2019 kot soorganizatorji sodelovali na skupni komemorativni prireditvi na velikovškem pokopališču, kjer je skupno grobišče dvanajstih borcev za slovensko severno mejo ter štirih borcev za nemško južno mejo iz časa bojev za severno mejo po prvi svetovni vojni. Že tradicionalna prireditev ima naslov *Umrli so v veri v svojo domovino, ker politika ni našla mirne rešitve konflikta*. Podnaslov, ki odslikava prizadevanja dialoških delavnic in projekta, je *Skupen spomin je živeta sprava*. Omenjene aktivnosti so sicer bolj prepoznane in odmevne in avstrijskem Koroškem in v Avstriji kot v Sloveniji (Grenzüberschreitendes gemeinsames Opfergedenken / Prekomejno skupno spominjanje 2019). Raziskovalno delo in vse druge aktivnosti v okviru projekta prispevajo k strpnemu sobivanju in sodelovanju, spoznavanju preteklosti, sedanjosti in različnih pogledov na prihodnost ter boljšemu vedenju o zgodovini in zgodovinskem razvoju, vključno z različnimi interpretacijami, kar spodbuja sprejemanje različnih pogledov in mnenj ter priznavanje (lastnih) napak v preteklosti, ter podajajo pomembno sporočilo o potrebi sodelovanja in poznavanja zgodovine regije. Kot kažejo dosedanje izkušnje, take aktivnosti prispevajo k zmanjševanju nacionalnega in etničnega pritiska ter promovirajo bolj odprto družbo, kjer so manjšinski interesi slišani

in upoštevani, kar je koristno za vse manjšinske skupnosti v Avstriji in Sloveniji, v perspektivi pa tudi v drugih državah regije Alpe-Jadran.

Projekt smo od leta 2017 nadaljevali s fazo refleksije in bomo v letu 2020 izdali večjezični znanstveni zbornik s prispevki uveljavljenih avtorjev, ki bo analiziral dosedanje delo in podal nekatere iztočnice za prihodnji razvoj in delo (Brousek et al. 2020).

Oktober leta 2014 smo v okviru dialoškega procesa sprejeli skupno izjavo *1914–2014: Od vojn do Regije miru Alpe-Jadran. V spomin vsem žrtvam, ki so umrle, ker politika ni uspela rešiti sporov na miren način. Dialog kot pot k priznavanju raznolikosti, zgodovinski spravi in skupnemu ustvarjanju prihodnosti*. To izjavo štejemo za pomemben mejnik na skupni poti, ki bi jo lahko poimenovali tudi SPOMIN – SPRAVA – SKUPNO OBLIKOVANJE PRIHODNOSTI. Spomladi 2018 je dialoška skupina sprejela drugo skupno izjavo: *Na poti do regije miru. Premagovanje zgodovinskih travm s pomočjo čezmejnega dialoga o resnici in spravi* (Feldner et al. 2018).

Leto 2016 smo dialoško skupino geografsko in tematsko razširili s tem, da smo vključili tudi italijansko manjšino v Sloveniji in slovensko manjšino v Italiji. Posvetili smo se tudi mlajši generaciji in upoštevali njene teme bolj kot do tedaj.

Druga pomembna dejavnost v zvezi z dialoško skupino so bili priprava *manifesta* za mirovno regijo Alpe-Jadran, vzpostavitev čezmejne mirovne pobude na osnovi te mirovne regije kot omrežja mrež in publikacija trijezične knjige s komentarji o manifestu iz Italije, Slovenije in Avstrije (Wintersteiner et al. 2020).

In končno so tukaj prizadevanja civilnih koordinatorjev po postavitvi spominskega obeležja v Velikovcu/Völkermarkt ob stoti obletnici koroškega plebiscita kot signala sprave in preseganja starih delitev in travm. Na simbolnem spomeniku naj bi bila zapisana imena vseh, ki so padli v bojih za mejo, na obeh straneh. Imena padlih na spomeniku naj bi si sledila po abecednem redu in ne glede na nacionalnost, po vzoru spomenika na največjem francoskem vojaškem pokopališču Notre Dame de Lorette.

S skupnimi izjavami, komemoracijami in začetkom razprave o viziji mirovne regije so bili storjeni pomembni koraki. Treba je dodati, da nam ni uspelo nagovoriti najširše publike in poiskati zadostnega financiranja projekta. Pokazalo se je, kje so meje čezmejnega dialoga v civilni družbi. Pomembna pa je izkušnja za nadaljnje nastavke v obliki pobud za skupno učenje jezikov na obmejnem področju, za publikacije, ki nagovarjajo turistični vidik čezmejnega kulturnega pretakanja, ter za učne procese na ravni civilne družbe in institucij. Prepotrebna pomembna izkušnja tudi glede na izzive v skupni Evropi, ki se sooča z različnimi oblikami nacionalizmov.

5 Zaključek

V Evropi obstaja več kot 300 različnih etničnih, verskih in kulturno-jezikovnih narodnostnih skupin, ki vključujejo okoli 104 milijone ljudi (Schmied-Kowarzik 2007), kar terja, da evropske države namenijo posebno pozornost manjšinskim vprašanjem. Zato morajo evropske države in »Združena Evropa« prepoznati, priznati, urediti in uspešno upravljati svojo etnično, kulturno in siceršnjo raznolikost. Zapisano velja tudi za slovenski kulturni prostor, zgodovinsko slovensko poselitveno območje, ki ga naseljujejo različne etnične in jezikovne skupine. Poglobljeno raziskovanje, mreženje in sodelovanje raziskovalnih institucij na področju manjšinskih in etničnih študij so ključni za oblikovanje strokovnih in znanstvenih podlag in predlogov usmeritev, načel, strategij, politik, ukrepov in aktivnosti za upravljanje vseh družbeno pomembnih različnosti in raznolikosti v posameznih državah in v Evropi nasploh. Raziskovalni rezultati in znanstvenoraziskovalno sodelovanje predstavljajo izhodišče za uspešno politično, ekonomsko, varnostno in siceršnje sodelovanje evropskih držav in za uspešen razvoj integracijskih procesov, kar potrjuje tudi uspešna akcija iniciative *Minority SafePack*, ki jo je v obdobju 2017–2018 sprožila Federalna unija evropskih narodnih skupnosti (FUEN) in združuje narodne manjšine v več kot triintridesetih evropskih državah (*Minority SafePack Initiative*).

Raziskave potrjujejo, da sta etničnost in manjšinskost pomembni dimenziji kompleksnosti družb ter dejavnika zgodovinskega razvoja že vsaj dobrih dvesto let. Etničnost ostaja pomemben dejavnik in sloj človekove identitete, njeno proučevanje pa je ena ključnih dimenzij razvoja znanstvene misli začetka enainvajsetega stoletja. Čeprav ekonomija in ekonomski razvoj, globalizacija, internacionalizacija, integracijski procesi, nove tehnologije in mobilnost povečujejo prehodnost meja ter načenjajo nekatere segmente in dimenzije koncepta nacionalne države, ta še prevladuje v mednarodni skupnosti, zasnovani na versajskih načelih, kar se odraža tudi v neadekvatnih etničnih, manjšinskih in (i)migracijskih strategijah in politikah držav ter Evropske unije.

Literatura in viri

- Alpe-Jadran, štiri desetletja, 2018, <https://skupnostobcin.si/2018/11/alpe-jadran-stiri-desetletja/> (dostop 28. 8. 2020).
- Assmann, A., 2006. *Der lange Schatten der Vergangenheit. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*. Beck, München.
- Avstrijski parlament četrtič pozval k priznanju nemško govoreče skupnosti v Sloveniji, <https://www.rtvsllo.si/svet/evropa/avstrijski-parlament-cetrtric-pozval-k-priznanju-nemsko-govorece-skupnosti-v-sloveniji/529261> (dostop 12. 9. 2020).
- Benjamin, W., 1965. Geschichtsphilosophische Thesen. V W. Benjamin (ur.) *Zur Kritik der Gewalt und andere Aufsätze*. Suhrkamp, Frankfurt.
- Brglez F. et al. (ur.), 1984. *Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes*. ČZDO Komunist, Ljubljana, Drava, Celovec.
- Brousek, J. in Pirker, J., 2016. Zukunft durch Vergangenheit? Interaktive Konflikttransformation und Erinnerungspolitik am Beispiel der Alpen-Adria-Region. V W. Wintersteiner in L. Wolf (ur.) *Jahrbuch Friedenskultur 2015* (Band 10), Friedensforschung in Österreich. Bilanz und Perspektiven. Drava, Klagenfurt/Celovec, 264–278.
- Brousek, J., 2018. The Concept of Peace Region as Alternative to (Traditional) Political Autonomy: Experiences from the Project Building the Peace Region Alps-Adriatic. *Razprave in gradivo. Revija za narodnostna vprašanja* 81, 87–104.
- Bruckmüller, E., 2001. Nationale Stereotypen unter Nachbarn. V *Europäische Rundschau*. Österreich-Slowenien: *Geschichte und Gegenwart* 29/1, Wien.
- Das gemeinsame Kärnten/Skupna Koroška, Dokumentation des deutsch-slowenischen Koordinationsausschusses der Diözese Gurk. Klagenfurt/Celovec, 1985.
- Einigung nach 7 Stunden Poker. Lösung im Streit um Kärntner Ortstafeln, Österreich, 27. 4. 2011, 1, 10, 15.
- Elste, A. in Wadl, W., 2015. *Titos langer Schatten. Bomben- und Geheimdienstterror im Kärnten der 1970er Jahre*. Unter Mitarbeit von Hanzi Filipič und Josef Lausegger. Verlag des Kärntner Landesarchivs, Klagenfurt/Celovec.
- Eichtinger, M. in Wohnout, H., 2012. *Alois Mock. Politik piše zgodovino*. Mohorjeva, Celovec, 224–249.
- Endlich! Končno!, Historische Einigung auf 164 Ortstafeln, Ortstafellösung muss jetzt durch Volksbefragung, *Kleine Zeitung*, 27. 4. 2011, 1, 2, 3, 4, 5, 10, 11.
- Feldner, J., Grafenauer, D., Graf, W., Stergar, J., Sturm, M. in Wintersteiner, W., 2018. *Building the Peace Region Alps-Adriatic / Mirovna regija Alpe-Jadran*, Klagenfurt/Celovec.
- Galtung, J., 2000. *Conflict Transformation by Peaceful Means (The Transcend Method), Participants' and Trainers' Manual*. United Nations, Geneva.
- Gellner, E., 1998. *Nationalism*. Phoenix, London.
- Graf, W. in Kramer, G. (ur.) 2007. *Josef Feldner in Marjan Sturm. Kärnten neu denken. Zwei Kontrahenten im Dialog*. Drava, Heyn, Klagenfurt/Celovec.
- Graf, W., Sturm, M. in Brousek, J., 2014. Politik der Gewalt – Politik der Versöhnung. Vom Kärntner Ortstafelkonflikt zur Friedensregion Alpen-Adria? V K.

- Anderwald, P. Filzmeier in K. Hren (ur.) *Kärntner Jahrbuch für Politik 2014*. Morhojeva/Hermagoras, Klagenfurt/Celovec, 149–167.
- Graf, W. in Brousek, J., 2014. Dialog als Methode zum Aufbau einer Friedensregion Alpen-Adria. V B. Gruber in W. Wintersteiner (ur.) *Yearbook Peace Culture 2014. Learning Peace – an Integrative Part of Peace Building. Experiences from the Alps-Adriatic Region*. Drava, Klagenfurt/Celovec, 317–331.
- Graf, W., Sturm, M. in Brousek, J., 2015. Politika nasilja – politika sprave: od koroškega konflikta o krajevnih napisih do mirovne regije Alpe-Jadran. *Koroški koledar 2015*, Klagenfurt/Celovec, 189–202.
- Graf, W. in Brousek, J., 2020. Auf dem Weg zur »Friedensregion Alpen-Adria«. Konzept, Methoden und Ergebnisse eines grenzübergreifenden Dialogprojekts / Na poti k »mirovni regiji Alpe-Jadran«. Zasnova, metode in rezultati čezmejnega dialoškega projekta. V J. Brousek, D. Grafenauer, W. Wintersteiner in D. Wutti (ur.) *Slovenija – Österreich: Befreiedenes Errinnern – Osvabajajoče spominjanje: Dialoško obravnavanje zgodovine – Dialogische Aufarbeitung der Vergangenheit*. Drava, Celovec.
- Grafenauer, B., 1994. *Oblikovanje severne slovenske narodnostne meje*. Zbirka ZČ 10, Ljubljana, 14–25.
- Grafenauer, D., 2014a. Prizadevanje za narodnostni obstoj oziroma oživljanje nemško govoreče etnične skupine prebivalcev v Sloveniji po letu 1991. V V. Kržišnik - Bukič in D. Josipovič (ur.) *Zgodovinski, politološki, pravni in kulturološki okvir za definicijo narodne manjšine v Republiki Sloveniji*. Ethnicity, 15. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 95–126.
- Grafenauer, D., 2014b. The European Charter for Regional or Minority Languages and Slovene Minorities in Austria and Croatia. V C. Cressati in M. Stolfo (ur.) *Lingue, diritti, cittadinanza: Friuli-Venezia Giulia, Italia, Europa, Mediterraneo = Languages, Rights, Citizenship*. Forum, Udine, 139–148.
- Grafenauer, D., 2015. Volksabstimmungsfeiern als Teil der Erinnerungskultur und Schaffung eines kollektiven Bewusstseins. Legenden und Mythen, Geschichtsschreibung, Märchen? = Plebiscitarne proslave kot del kulture spreminjanja in oblikovanja kolektivne zavesti. Legende in miti, zgodovina, pravljice?. V J. Pirker (ur.) *Kärnten und Slowenien: getrennte Wege - gemeinsame Zukunft: Jugend zwischen Heimat, Nation und Europa = Koroška in Slovenija: ločene poti – skupna prihodnost: mladi o domovini, narodu in Evropi*. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 101–109. Schriftenreihe der Europäischen Akademie Bozen, Bereich »Ethnische Minderheiten und regionale Autonomien«, 29.
- Grafenauer, D., 2016a. Vertreibung 1920. V K. Sturm - Schnabl in B.-I. Schnabl (ur.) *Enzyklopädie der slowenischen Kulturgeschichte in Kärnten/Koroška: von den Anfängen bis 1942*. Böhlau, Wien, Bd. 3, 1413–1416.
- Grafenauer, D., 2016b. Volksabstimmung, Kärntner. V K. Sturm-Schnabl in B.-I. Schnabl (ur.) *Enzyklopädie der slowenischen Kulturgeschichte in Kärnten/Koroška: von den Anfängen bis 1942*. Böhlau, Wien, Bd. 3, 1436–1441.
- Grafenauer, D., 2016c. Volksabstimmungspropaganda. V K. Sturm-Schnabl in B.-I. Schnabl (ur.) *Enzyklopädie der slowenischen Kulturgeschichte in Kärnten/Koroška: von den Anfängen bis 1942*. Böhlau, Wien, Bd. 3, 1442–1446.

- Grafenauer, D., 2017. Ein spannungreiches Verhältnis: Österreich und die Kärntner Slowenen. *Ost-West: europäische Perspektiven*. 2017, Jhrg. 18, Heft 2, 132–142.
- Grafenauer, D., 2019. Die kärntner Slowenen als Flüchtlinge nach der Volksabstimmung 1920 und ihre gesellschaftliche Integration in Slowenien. V G. Hafner (ur.) *Grenzen: Trennung und Verbindung, 1918–2018 = Meje: ločujejo in povezujejo, 1918–2018*. Hermagoras/Mohorjeva, Klagenfurt/Celovec, Ljubljana/Laibach, Wien/Dunaj, 121–142.
- Grdina, I., 2004. Nevarna razmerja v Vzhodnih Alpah/Bedrohliche Verhältnisse in den Ostalpen. V D. Nečak et al. (ur.) *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju/ Slowenisch-österreichische Beziehungen in 20. Jahrhundert, Historia 8*. Filozofska fakulteta, Ljubljana, 707–764.
- Inzko, V., 2010. Skupna Koroška – Das gemeinsame Kärnten. *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu za prestopno leto 2011*, Celovec, 29–42.
- Jesih, B., 2004. Slovenska narodna manjšina v Republiki Avstriji. Kratek prerez zgodovinskega razvoja in oznaka trenutnega položaja. V D. Nečak, B. Jesih, B. Repe, K. Škrilec in P. Vodopivec (ur.) *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju/ Slowenisch-österreichische Beziehungen in 20. Jahrhundert, Historia 8*. Filozofska fakulteta, Ljubljana, 269–304.
- Grenzüberschreitendes gemeinsames Opfertedenken / Prekomejno skupno spominjanje. Kärntner Heimatdienst, Klagenfurt, 2019.
- Klemenčič, M. in Klemenčič, V., 2010. *Die Kärntner Slowenen und die Zweite Republik: Zwischen Assimilierungsdruck und dem Einsatz für die Umsetzung der Minderheitenrechte*. Mohorjeva/Hermagoras, Klagenfurt/Celovec – Ljubljana/Laibach – Wien/Dunaj.
- Keine Sieger, keine Verlierer, *Kärntner Tageszeitung*, 27. 4. 2011, 4.
- Letno poročilo / Jahresbericht 2015/2016. Slovenska glasbena šola dežele Koroške / Slowenische Musikschule des Landes Kärnten. Celovec/Klagenfurt, 1 (31).
- Marić M., L., 2019. *Iz mojega poveljevanja Koroškemu odredu od 21. maja do 22. junija 1919*. Založba Sophia, Ljubljana.
- Memorandum betreffend zweisprachige »topographische Aufschriften«, die Amtssprache sowie Maßnahmen für die Zusammenarbeit mit der slowenischsprachigen Volksgruppe, 26. 4. 2011.
- Minority Safepack Initiative, <http://www.minority-safepack.eu/> (dostop 22. 1. 2020).
- Moritsch, A., 2002. Dva različna pojmovanja naroda. V F. Mayrhofer-Grünbühel in M. Polzer (ur.) *Avstrija–Slovenija. Preteklost in sedanjost*. Cankarjeva založba in Wieser, Ljubljana, Klagenfurt/Celovec, 81–88.
- Moritsch, A., 2000. Nationale Ideologien in Kärnten. V A. Moritsch (izd.) *Die Kärntner Slowenen 1900 bis 2000. Bilanz des 20. Jahrhunderts*. Unbegrenzte Geschichte/ Zgodovina brez meja, 7. Klagenfurt, Ljubljana, Wien, 9–28.
- Nach 56 Jahren Streit trafen sich Vertreter von Slowenen, Regierung und Land Kärnten zur finalen Runde: Zähe Verhandlungen bis zur letzten Ortstafel, *Der Standard*, 27. 4. 2011, 10, 40.
- Ortstafeln: Eine zähe letzte Runde, *Die Presse*, 27. 4. 2011, 3, 29.
- Pandel, M., Polzer, M., Polzer-Scrienz, M. in Vospernik, R. (ur.) 2004. *Ortstafelkonflikt in Kärnten – Krise oder Chance?* Braumüller, Wien.

- Petritsch, W., Graf, W. in Kramer, G. (ur.) 2012. *Kärnten liegt am Meer. Konfliktgeschichte/n über Trauma, Macht und Identität*. Drava, Heyn, Klagenfurt/Celovec.
- Pirker J., 2013. *Wir sind Kärnten – Mi smo Koroška. Jugend, Begegnung und politische Bildung in Volksgruppenfragen*, Nomos, Band 22, Baden-Baden.
- Pirker J., 2011. *Über die »Mitte der Brücke«. Der Weg zur Lösung der Kärntner Ortstafelfrage 2010-2011*. V K. Anderwald, P. Filzmaier in K. Hren (ur.) *Kärntner Jahrbuch für politik 2011*, Mohorjeva, Klagenfurt, 78–107.
- Pleterski, J., 1965. *Narodna in politična zavest na Koroškem. Narodna zavest in politična orientacija prebivalstva Slovenske Koroške v letih 1848–1914*. Slovenska matica, Ljubljana.
- Pleterski, J., 2003. *Koroški plebiscit 1920. Poskus enciklopedične razlage gesla o koroškem plebiscitu / Kärntner Volksabstimmung 1920. Versuch einer enzyklopädischen Auslegung des Stichwortes »Kärntner Volksabstimmung«*. Zbirka Zgodovinskega časopisa 27 / Ethnicity 5. Zveza zgodovinskih društev in Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Projektna dokumentacija 2016/2017 – Project Outline - Building the Peace Region Alps-Adria (PRAA) – Envisioning the Future by Dealing with the Past – Open and Inclusive Public Discourse within Austria and Slovenia and between the Countries.
- Prvi zbor slovenskih koroških emigrantov v Celju, dne 14. oktobra 1928 in Pravila Kluba koroških Slovencev 1929*. Klub koroških Slovencev, Ljubljana.
- Pušnik, M., 2011. *Popularizacija nacije*. Založba FDV, Ljubljana.
- Ricoer, P., 1998. *Das Rätsel der Vergangenheit*. Göttingen, Wallstein.
- Schmied-Kowarzik, R., 2007. *Die Europäische Union und ihre ethnischen Minderheiten. Texte zu Politik und Zeitgeschichte, Bd. 9*. Berlin.
- Stergar, J., 1991. Koroški Slovenci. V *Enciklopedija Slovenije*, Zvezek 5, Kari-Krei. Mladinska knjiga, Ljubljana, 290–304.
- Stourzh, G., 2005. *Um Einheit und Freiheit. Staatsvertrag, Neutralität und das Ende der Ost-West-Besetzung Österreichs 1945–1955*. Böhlau, Wien.
- Sturm, M., 2019. Friedensregion Alpen-Adria. Zwei Defizite der Kärntner Erinnerungskultur. V K. Anderwald, K. Hren in K. Steiner - Hämmerle (ur.) *Kärntner Jahrbuch für politik 2019*. Hermagoras Verlag / Mohorjeva založba, Klagenfurt am Wörthersee, 250–257.
- Suppan, A., 1983. *Die österreichischen Volksgruppen. Tendenzen ihrer gesellschaftlichen Entwicklung im 20. Jahrhundert*, Wien, 175–212.
- Suppan, A., 2002. Karikatura kot vir modernih stereotipov: (nemški) Avstrijci – Slovenci. V F. Mayrhofer-Grünbühel in M., Polzer (ur.) *Avstrija–Slovenija: Preteklost in sedanjost*. Cankarjeva založba, Ljubljana, Wieser, Klagenfurt/Celovec, 47–80.
- Škerl, U., 2018. Avstrija pritiska za priznanje manjšine, a Šarec se ne da: politika – nemška etnična skupnost. *Dnevnik*. [Tiskana izd.]. 68 (279), 4. december 2018, 1,3.
- Štih, P., 2002. *Nacionalizacija zgodovine in nastanek sovražnih predstav o sosedih: Slovensko-nemški (avstrijski) primer*. V F. Mayrhofer-Grünbühel in M. Polzer (ur.) *Avstrija–Slovenija: Preteklost in sedanjost*. Cankarjeva založba, Ljubljana, Wieser, Klagenfurt/Celovec, 45.

- Vouk, R., 2011. Zakon o narodnih skupnostih – rešitev? *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu za prestopno leto 2012*, Celovec, 29–39.
- Vouk, R., 2015. *60. let 7. člena/60 Jahre Artikel 7/ 60 Years of Article 7*. Narodni svet koroških Slovencev, Celovec/Klagenfurt.
- Wohlmuther, C., Wintersteiner, W. in Wagner, M., 2014. *International Handbook on Tourism and Peace*. Drava, Klagenfurt/Celovec.
- Wutti, D., 2013. Transgeneracijski prenosi v družinah koroških Slovencev. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 70, 45–54.
- Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti (BATKIZ)*. Uradni list RS 20 (2002).
- Zveza Alpe-Jadran. *Nova oblika sodelovanja na območju Alpe-Jadrana*, 2016, <http://www.alps-adriatic-alliance.org/wp-content/uploads/2016/02/The-AAA-Factheet-SLO.pdf> (dostop 6. 9. 2020).
- Žagar, M., 2019. Transforming Ethnic Conflict: Building Peace and Diversity Management in Divided Societies. V S. Byrne, T. Matyók, I. M. Scott in J. Senéhi (ur.) *Routledge Companion to Peace and Conflict Studies*. Routledge, London, 414–424.
- Žagar, M., 2020. Odprt vključujoč javni dialog. Pristop, orodje, ideologija in cilj / Offener, inklusiver, öffentlicher Dialog. Ansatz, Instrument, Ideologie und Ziel. V J. Brousek, D. Grafenauer, W. Wintersteiner in D. Wutti (ur.) *Slovenija – Österreich: Befreiedenes Errinnern – Osvabajajoče spominjanje: Dialogsko obravnavanje zgodovine – Dialogische Aufarbeitung der Vergangenheit*. Drava, Celovec.
- Župančič, O., 1947. Korotan v srcu. *Novi svet* (Ljubljana), letnik 2 (1/2). URN:NBN:SI:DOC-46Z40FJZ, <http://www.dlib.si> (dostop 15. 9. 2020).

The Peace Region Alps-Adriatic (PRAA) Project – a Model to Overcome Historical Traumas and Ideological and Political Differences?

Abstract

The chapter presents the development, implementation and results of the cross-border dialogue project *Building the Peace Region Alps-Adriatic (PRAA) – Envisioning the Future by Dealing with the Past. Promoting Open and Inclusive Dialogue and Public Discourse within Austria and Slovenia and between the Countries*, jointly conducted by research institutions from Austria and Slovenia. By applying different models, the project sought to explore and process different historical traumas, especially in the relations between Slovenia and Austria, and to find, through the transformation of conflicts, a common vision model aimed at better coexistence and cooperation between the two nations in the Alps-Adriatic region. During the project, the area of interest was expanded to the Italian national community in Slovenia and the Slovenian national community in Italy. The chapter presents a model that included the use of dialogue workshops and methods of open and inclusive public dialogue on the past, present and future, as well as interactive transformations of conflicts where representatives of the civil society active in social life and addressing a wider circle of people shared their views. The dialogue workshops were multilingual and attended by researchers from Austria and Slovenia. The results are seen in the development of a new common culture of remembrance (e.g. cross-border common remembrance of the soldiers killed in the battle for Carinthia at the cemetery in Velikovec/Völkermarkt, where the graves of the fighters for the northern Slovene border and the southern Austrian border have similar memorials), publications, involvement of an ever-larger circle of people, public information, and motions to erect a joint monument on the occasion of the 100th anniversary of the Carinthian plebiscite.

Keywords: 1920 Carinthian plebiscite, Peace Region Alps-Adriatic, dialogue